

TIJORAT BANKIDA KASSA ISHINI O'RGANISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Xushvaqto'v Sindor Eshquvvat o'g'li

Bank-Moliya akademiyasi magistranti

Tadqiqot jarayonida Ipak yo'li bankining kassa ishi, inkassatsiya jarayonlari va hisobini takomillashtirish masalalari chuqur o'rganildi. Buning uchun turli ilmiy-uslubiy usullar muvofiqlashtirib qo'llanildi.

Monitoring usuli orqali bank filiallaridagi kassa operatsiyalarining haqiqiy sharoitdagi holati uzoq muddat (3-6 oy) davomida izchil kuzatildi. Bu jarayonda naqd pul bilan ishlash tartiblari (kirim-chiqim hujjatlari to'ldirilishi, limitlar bajarilishi, xavfsizlik qoidalariga rioya qilinishi), inkassatorlarning harakati, mijozlar bilan muloqot va qimmatliklarni saqlash sharoitlari maxsus kuzatish varaqalari yordamida aniq qayd etildi.

Tahliliy usul yig'ilgan monitoring ma'lumotlari, statistik ma'lumotlar, hujjatlar va so'rovnomalarni chuqur o'rganish, muammolarni sabab-oqibat bog'liqliklari bilan aniqlash va ularning ildizlarini ochish uchun qo'llanildi. Bu usulda inkassatsiya xarajatlarining o'sish sabablari (yoqilg'i narxi, marshrutlar nooptimalligi), kassa xatolarining takrorlanishi (xodimlarning malakasi, nazorat etishmasligi), naqd pul aylanmasining o'zgarishi va mijoz shikoyatlari ichki audit hisobotlari, operatsion xatolar registri va moliyaviy hisobotlar asosida tahlil qilindi.

Statistik usul tadqiqot obyekting miqdoriy tomonlarini o'rganish, raqamli ma'lumotlarni tizimlashtirish, grafik ifodalash va statistik tahlil qilish (o'rtacha ko'rsatkichlar, dinamika, korrelyatsiya) orqali tendentsiyalarni aniqlash uchun qo'llanildi. Bunda filiallar bo'yicha kunlik/oylik naqd pul oqimlari, kassa qoldiqlari dinamikasi, inkassatsiya operatsiyalari soni va hajmi, xarajatlar, kassa xatolari soni, naqd pulsiz to'lovlar ulushi kabi ko'rsatkichlar yig'ilib, o'rtacha vaqt xarajatlari va samaradorlik hisoblandi.

Solishtirma usuli Ipak yo'li bankining turli filiallaridagi kassa ishi modellari (markazlashtirilgan va filial kassalari), inkassatsiya samaradorligi ko'rsatkichlari va xatolar darajasini o'zaro solishtirish, shuningdek O'zbekistondagi boshqa yetakchi banklar yoki xalqaro amaliyotlar bilan taqqoslash orqali afzalliklar, kamchiliklar va eng yaxshi amaliyotlarni aniqlash imkonini berdi.

So'rovnoma usuli (anketalash va intervyu) tadqiqot masalasiga bevosita aloqador shaxslardan – kassirlar, bosh kassirlar, inkassatorlar, filial menejerlari, xavfsizlik xodimlari va hatto bank mijozlaridan – ma'lumot olish uchun qo'llanildi. Standart anketalar keng doiradagi xodimlardan kassa jihozlari bilan qoniqish, muammolar va takliflarni tezda yig'ish, yarim tuzilgan chuqur intervyular esa murakkab jarayonlar,

sabablar va istiqbolga oid nuansli fikrlarni olish imkonini berdi. Mijozlar bilan suhbatlar ularning naqd pul xizmatlari tajribasini o'rganishga qaratildi. Hujjatlar tahlili usuli tadqiqot obyektni tavsiflovchi va tartibga soluvchi turli hujjatlarni – O'zbekiston Respublikasi qonunlari ("Banklar faoliyati", "Valyuta tartibgarligi"), O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining naqd pul aylanmasi, kassa ishi, inkassatsiya, xavfsizlik bo'yicha farmon va ko'rsatmalari, shuningdek Ipak yo'li bankining ichki kassa tartibi, inkassatsiya xizmati nizomi, xodimlarning vazifalari, operatsion risklar siyosati, buxgalteriya hisobotlari (kunlik kassa hisobotlari, PKO/RKO ordenlari, inkassatsiya dalolatnomalari), texnik hujjatlar (jihaz pasportlari) – keng ko'lamda tahlil qilishga asoslandi.

Yakuniy bosqichda mantiqiy tahlil va umumlashtirish usuli qo'llanilib, barcha usullar orqali olingan ma'lumotlar mantiqiy jihatdan birlashtirildi, asosiy xulosalar chiqarildi, aniqlangan muammolar va sabablari tizimlashtirildi, Ipak yo'li banki uchun amaliy takomillashtirish choralari ishlab chiqildi. Ushbu usullarning muvofiqlashtirilgan qo'llanilishi tadqiqotga chuqurlik, ob'ektivlik va amaliy ahamiyat keltirdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abduraimov M.T. Bank ishi. T.: «Iqtisod-Moliya», 2018.
2. Juraev B.X. Bank kassa ishi. T.: «O'zbekiston», 2020.
3. Ismoilov Sh.X. Bank kassa operatsiyalari. T.: «Akademiya», 2019.
4. Karimov S.S. Bank kassa hisobi. T.: «Moliya», 2017.
5. Nuriddinov J.T. Tijorat banklari kassa operatsiyalari. T.: «Istiqlol», 2021.
6. Odilov Sh.T. Bank kassa uslublari. T.: «O'qituvchi», 2016.
7. Rahimov A.A. Bank kassa ishini tashkil etish. T.: «Iqtisodchi», 2022.
8. Saidova M.M. Bank kassa xizmati. T.: «Fan va texnologiyalar», 2019.
9. Tursunov K.K. Bank kassa operatsiyalarini hisoblash. T.: «Moliya va kredit», 2015.
10. Xalilov D.F. Bank kassa ishining asoslari. T.: «Yangi asr avlodi», 2020.